

Τα πολιτικά φυλλάδια του Κοραή

Από την «Αδελφική διδασκαλία» έως το «Τι συμφέρει εις την Ελλάδα»



Η πολιορκία των ανακτόρων του Κεραμεικού από τους επαναστάτες και η εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας, τον Αύγουστο του 1792. Ο Κοραής –«αυτόπτης φοβερών πραγμάτων» στα χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης– πολιτικοποιείται ταχύτατα: «Τας μέχρι τούτου απορίας μου (...) έλυσε πλέον ολότελα η πολιτική μεταβολή της Γαλλίας, και απεφάσισα αμεταθέτως να μη συζήσω εις το εξής με τυράννους», γράφει στον «Βίο» του ο ίδιος.

Της **Λουκίας Δρούλια**

Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών,
Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

ΕΥΕΛΙΚΤΑ από τη φύση τους, γρήγορα στην εκτύπωση, περιορισμένα σε όγκο και εύκολα στη διακίνησή τους, τα φυλλάδια αποτέλεσαν πάντα έναν ισχυρό πομπό διάδοσης ιδεολογικών απόψεων και πολιτικών θέσεων. Λόγω, ακριβώς, της ευελιξίας τους και, ως εκ τούτου, της δυνατότητάς τους να εισχωρούν άνετα σε ευρύτατα στρώματα της κοινωνίας, αφού μπορούσαν να διαφεύγουν χωρίς μεγάλη δυσκολία τον έλεγχο των λογοκριτικών αρχών, τα φυλλάδια γίνονται, ιδιαίτερα σε περιόδους ισχυρών ανταγωνισμών στο ιδεολογικό και πνευματικό πεδίο, ζωντανά όργανα πολεμικής και εκφραστές των αντιθέσεων. Επώνυμα, ψευδώνυμα ή ανώνυμα, άλλοτε υποκινούν, άλλοτε παρακινούν και, άλλοτε, με τη ρεαλι-

στική τους γλώσσα επιδιώκουν να περάσουν τα μηνύματα των ποικίλων πνευματικών φορέων κάθε εποχής. Στον φθίνοντα 18ο αιώνα και τον αρχόμενο 19ο, περίοδο ριζικών πολιτικών μεταβολών και έντονων πνευματικών κινήσεων, η χρησιμοποίηση του φυλλαδίου ως μέσου για τη διακίνηση και μάλιστα την επιβολή των ιδεών βρίσκεται σε ιδιαίτερη έξαρση, τόσο στο δυτικοευρωπαϊκό χώρο όσο και στον ελληνικό.

Κράτος δικαίου

Ευαίσθητος δέκτης όλων όσα συνέβαιναν στον περιβάλλοντα χώρο του, στη Γαλλία και ειδικότερα στο Παρίσι, όπου είχε εγκατασταθεί από το 1788, ο Κοραής, «αυτόπτης φοβερών πραγμάτων», θα ακολουθήσει και αυτός την πρακτική της εποχής και θα προσπαθήσει με τη δύναμη της γραφίδας του να συντελέσει

στην εθνική αποκατάσταση του Ελληνισμού, έτσι όπως ο ίδιος την είχε οραματισθεί. Δεν αρκούσε η απόκτηση της ελευθερίας· έπρεπε να εξασφαλισθεί και η διαφύλαξή της, να οργανωθεί, δηλαδή ένα κράτος δικαίου, και προς τούτο χρειαζόταν να καταπολεμηθούν τα πάθη της ψυχής ώστε να υποταχθούν στον «άγιον της δικαιοσύνης και των νόμων ζυγόν». Με ένα λόγο, ο Κοραής απέβλεπε να συντελέσει στη διαμόρφωση του πολίτη, του ευσυνειδητού ελεύθερου πολίτη, με όλη τη σημασία και το βάθος που εμπεριέχει ο όρος.

«Πολιτικά» ή «πατριωτικά» έχει επικρατήσει να ονομάζονται ορισμένα φυλλάδια που δημοσίευσε ο Κοραής για να διαδώσει ευρύτερα τις πολιτικές του θέσεις, τις ιδεολογικές του απόψεις, αλλά και να επικοινωνήσει αμεσότερα με τον κόσμο στον οποίο απευθυνόταν· και ο κόσμος αυτός δεν ήταν αποκλειστικά οι Έλληνες.

Ζώντας τη διασπορά, ο Κοραής είχε από πολύ νωρίς κατανοήσει τη σημασία της ενημέρωσης των ξένων σχετικά με την εξέλιξη των πραγμάτων στον ελληνικό χώρο. Και δεν παρέλειψε να αναλάβει με δική του πρωτοβουλία και αυτό το έργο.

Ως προς τα φυλλάδια, θα πρέπει να επισημανθεί από την αρχή, ότι δεν είναι εύκολο να τα διαχωρίσει κανείς από το υπόλοιπο κοραϊκό έργο, αφού στην πραγματικότητα δεν αποτελούν ξεχωριστό τμήμα του. Ανήκουν στη σύνολη δημιουργία του, την οποία διατρέχει από την αρχή έως το τέλος, εκφρασμένη συχνά και με πολλαπλές προσεγγίσεις, η ίδια κεντρική ιδέα· ιδέα όπου έννοιες όπως «ελευθερία», «δικαιοσύνη», «ισονομία», «αρετή», «ηθική» κατέχουν το ουσιαστικό νόημα της διδασκαλίας του, όπου η καλλιέργεια της παιδείας θεωρείται το μοναδικό και απαραίτητο μέσο για την επίτευξη

αυτών των σκοπών. Κοινή, λοιπόν, σύνδεση των κειμένων αυτών η φύση τους, η εξωτερική τους μορφή, αλλά και έντονα διατυπωμένος ο κοινός τους στόχος, ο πολιτικός και ο πατριωτικός¹. Χωρίς τούτο να αποκλείει το χαρακτηρισμό «πολιτικά» και για τα άλλα φυλλάδια, όσα κυκλοφόρησε ο Κοραΐς στη διάρκεια της «μάχης των φυλλαδίων», στα χρόνια 1810-1820. Γιατί, πέρα από την καθαρά φιλολογική εργασία, ο προβληματισμός του Κοραΐ γύρω από τα θέματα της γλώσσας, οι λεξικογραφικές του ενασχολήσεις και η προσπάθεια καθορισμού των κανόνων της νεοελληνικής γλώσσας, η συνεχής μέριμνά του για την αναγέννηση της παιδείας, πολιτικό στόχο είχαν, όπως και σαφή πολιτική τοποθέτηση είχαν οι φιλοσοφικοθρησκευτικές του θεωρήσεις, που και αυτές απέβλεπαν στην πολιτική και ηθική ελευθερία των Ελλήνων. Θέματα τόσο επίκαιρα και στη σημερινή μας εποχή!

Εύλογη ανωνυμία

Για πολλά χρόνια, και έως τις μέρες μας ακόμη, όλα τα φυλλάδια του Κοραΐ απασχόλησαν πολλαπλά τη φιλολογική έρευνα. Ανώνυμα ή ψευδώνυμα σχεδόν στο σύνολό τους, με πλασματική ένδειξη του τόπου έκδοσης, προφανώς για να παραπλανηθούν οι ελέγχουσες αρχές σε περιπτώσεις όπου τα κείμενα ήταν ενδεχόμενο να προκαλέσουν αντιδράσεις –ας μην ξεχνάμε και ότι οι συγγενείς του Κοραΐ ζούσαν κάτω από τον οθωμανικό ζυγό– έγιναν αντικείμενο πολλών αμφισβητήσεων και συζητήσεων, ώσπου η έρευνα να κατασταλάξει και να αποδώσει στον Κοραΐ με βεβαιότητα τα μικρά αυτά συγγράμματα πολεμικής. Η ανωνυμία στην περίπτωση του Κοραΐ έχει συνδεθεί και με άλλες πτυχές του χαρακτήρα του: ατομία, συστολή, προσπάθεια για αποφυγή ενοχλήσεων αλλά και διάθεση μαχητική, όπου το στοιχείο του μυστηρίου προορίζεται για να παίξει ρόλο δυναμικό.

Το περιεχόμενο των δέκα φυλλαδίων, για τα οποία θα γίνει λόγος εδώ, καθοδηγεί την παρουσίασή τους σε χρονολογική τάξη, αφού τα διαδοχικά θέματα που απασχόλησαν το συγγραφέα τους ακολουθούν και αυτά τη ροή του χρόνου. Πέντε από αυτά είναι γραμμένα σε μορφή διαλόγου. Και αυτό δεν είναι τυχαίο. Λογοτεχνικό είδος που χρησιμοποιήθηκε πολύ από τον Κοραΐ, ο διάλογος, διαμορφωμένος από την εποχή των σοφιστών, καλλιεργήθηκε έντονα στην περίοδο του Διαφωτισμού, του οποίου εξέφραζε το πνεύμα: διδακτικός χαρακτήρας, με διάθεση να πείθει, σε τόνους άλλοτε ήπιους και άλλοτε μαχητικούς. Τα στοιχεία του διαλόγου, άλλωστε, προσidiaζαν απόλυτα και στην ψυχοσύνθεση του Κοραΐ. Με την εναλλακτική επιχειρηματολογία που προβάλλονταν από τα δύο πρόσωπα του διαλόγου, η συμμετοχή του συγγραφέα γινόταν φαινομενικά έμμεση, ενώ ταυτόχρονα η επιδίωξη να φτάσει κανείς με αντικειμενικότητα στη συνισταμένη των απόψεων, στη λογική, έμοιαζε να πραγματοποιήσει με τρόπο πιο α-



Η σύλληψη του Λουδοβίκου 16ου και της οικογένειάς του στις 21 Ιουλίου 1791, στη Βαρέν, ενώ επιχειρούσαν να αποδράσουν στο εξωτερικό για να υποκινήσουν ξένη επέμβαση προς ανατροπή του επαναστατικού καθεστώτος. Λαϊκή εικόνα. Μουσείο Καρναβαλέ, Παρίσι. «...Εις το φαινόμενον ελαφρόν έθνος τούτο εκρύπτετο μέγας αριθμός φιλοσόφων ανδρών, τους οποίους απεκάλυψεν (...) η κατάχρησις της τότε απολύτου μοναρχίας...», γράφει ο Κοραΐς.



Αλληγορική μορφή της Δημοκρατίας. Πίνακας του Gros. Πύργος των Βερσαλλιών. Το πολιτικό καθεστώς της αθηναϊκής δημοκρατίας, εξιδανικευμένο απόλυτα, είχε διαποτίσει τα οράματα των Γάλλων επαναστατών και πρόσφερε την έμπνευση στην Τέχνη, το Λόγο, την Πολιτική. Γράφει ο Κοραΐς στον «Βίο» του: «Οι Γάλλοι (...) όμοιοι των Αθηναίων την σοφίαν, την ημερότητα, την φιλανθρωπίαν...».

ποτελεσματικό και πειστικό.

Χρονολογικά το πρώτο, και από τα σημαντικότερα φυλλάδια που δημοσίευσε ο Κοραΐς, είναι το επιγραφόμενο *Αδελφική Διδασκαλία* (1798). Μαχητικό κείμενο γραμμένο για να αντικρούσει το φυλλάδιο *Διδασκαλία Πατρική*, έκδοση της ίδιας χρονιάς, που προβάλλει, κατά τον Κοραΐ, κηρύγματα εθελοδοουλίας, αντλημένα μάλιστα από τις Γραφές – της χρονιάς του μαρτυρίου του Ρήγα, όταν είχε πια φθάσει και στην Κωνσταντινούπολη το «διεγερτικόν, ερεθιστικόν και παρακινητικόν βιβλιάριον», όπως χαρακτηρίστηκε το φυλλάδιο του Ρήγα, *Νέα Πολιτική Διοίκησις*, που έγινε γνωστό ως «Ρόπαλον του Ηρακλέους». Είναι γνωστό ότι επιχειρήματα για την «απαρασάλευτον υποταγήν εις την πολιτικήν διοίκησιν» πρόβαλαν κάτω από την οθωμανική πίεση οι κύκλοι του Πατριαρχείου στην προσπάθειά τους να αναχαιτίσουν τη διάδοση των ιδεών της Γαλλικής Επανάστασης, οι οποίες άλλωστε απειλούσαν να ανατρέψουν και την ίδια την εξουσία της Εκκλησίας².

«Αλλά είναι φόβος...»

Η *Αδελφική Διδασκαλία* είναι το πρώτο συγγραφικό έργο του Κοραΐ –τα προηγούμενα δημοσιεύματά του ήταν μεταφράσεις καμωμένες κυρίως για λόγους βιοποριστικούς– που φανερώνει τις έντονες ανησυχίες του για την τύχη του Ελληνισμού, τη στιγμή ακριβώς κατά την οποία η παρουσία των γαλλικών στρατευμάτων στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, είχε αναζωπυρώσει τις προσδοκίες των «Γραικών» για ελευθερία. «Αλλά είναι φόβος, μήπως οι Ευρωπαίοι», σημειώνει στο προοίμιο ο Κοραΐς, «αναγνόντες αυτό [την

Συνέχεια στην 8η σελίδα

ΑΔΕΛΦΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΤΕ ΕΤΡΙΣΚΟΜΕΝΟΥΣ
ΚΑΤΑ ΠΑΣΑΝ ΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΝ ΕΠΙΧΡΑΤΕΙΑΝ
ΓΡΑΙΚΟΥΣ.

Εἰς ἀπὸρρῆσιν κατὰ τῆς φειδωλότητος
ἐν ὀνόματι τοῦ Μασκαριωτάτου Δικτατοῦ
Ἰεροσολύμων ἐκδοθέντος ἐν Κωνσταντινου-
πόλει

ΠΑΤΡΙΚῆΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.



ΕΝ ΡΙΣΤΕΜΗΙ.

Ἐτ' ἔτι Α. τῆς Ἐλευθερίας (αΨΥΤ.)

«Αδελφική Διδασκαλία» (1798). Μαχητικό κείμενο του Κοραή, σε αντίκρουση του φυλλαδίου «Διδασκαλία Πατρική», που προέβαλλε κηρύγματα εθελοδοουλίας και «απαρασάλευτον υποταγήν εἰς την πολιτικὴν διοίκησιν».

Συνέχεια από την 7η σελίδα

Διδασκαλία Πατρική] κατά τῆς συμπεράνωσιν, ὅτι εἴμεθα ὄχι μόνον δούλοι, ἀλλὰ καὶ φίλοι τῆς δουλείας, ὄχι μόνον δέσμοι ἀλλὰ ὅτι καυχώμεθα εἰς τὰ δεσμά καὶ τὴν μαστίζουσαν ἡμᾶς χεῖρα τοῦ τυράννου με ἀνδραποδώδες σέβας ἀσπαζόμεθα. Ἀνάγκη, λοιπόν, εἶναι νὰ κηρύξωμεν εἰς ὅλην τὴν Οἰκουμένην (...) ὅτι τὸ κατὰ τῶν τυράννων μίσος εἶναι ριζωμένον εἰς τὰς ἡμετέρας καρδίας· ὅτι τοῦ νὰ μὴν ἐλευθερωθῶμεν μέχρι τῆς σήμερον ἀπὸ τοῦ ζυγόν, αἴτιον εἶναι ὄχι ἡ ἡμετέρα ἀνανδρία, ἀλλὰ ἡ ζηλοτυπία πολλῶν ἡγεμόνων τῆς Ευρώπης, οἱ ὁποῖοι κολακεύοντες ἀναισχύντως τὸν ἡμέτερον τύραννον βραδύνουσι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν».

Ὅτι «συμφέρει εἰς τοὺς Γραικοὺς νὰ φιλιωθῶσι με τοὺς πλέον σοφοὺς καὶ τὸ πλέον ἡμέρον ἔθνος τῆς Ευρώπης», τὴ φωτισμένη Γαλλία, διακηρύσσει ποικιλοτρόπως ὁ Κοραῖς καὶ στα τρία ἐπόμενα φυλλάδια: τὸ Ἄσμα Πολεμιστήριον (1800), ἓνα ἐθνεγερτικὸ στιχοῦργημα («Φίλοι μου συμπατριῶται, Δούλοι νὰ ἴμεθα ὡς πότε/ Τῶν ἀχρεῶν Μουσουλμάνων/ Τῆς Ελλάδος τῶν τυράννων;) που πέρασε γρήγορα στο στόμα τοῦ λαοῦ, παίρνοντας τὴ θέση τοῦ δίπλα στους θουρίου τοῦ Ρήγα καὶ στα

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΔΙΑΦΕΒΤΟΥ

ΤΡΙΑΔΟΣ

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὑπὸ τῆν προκώδη Οἰθωμανικῆν δυναστείαν, μὴ ἀναμένον νὰ φέρῃ τῶν βαρύντατον καὶ ἀπερ-
ραδειγμάτιστον ζυγόν τῆς τυραννίας, καὶ ὑπερτίσσει αὐτὸν
μὲ μεγάλας Δούλας, κηρύττει κέρτερον θεῶ τῶν νόμων Πα-
ρασταῶν τοῦ, εἰς Ἑθνικῶν συνελημένων Συνέλευσιν, ἐνώπιον
τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων «Τὴν Πολιτικὴν αὐτοῦ Ἰ-
παρξίν καὶ Ἀνεξαρτησίαν» ἐν Ἐπιτοκίῳ, τὴν α. Ἰαν-
νουαρίου, δευτ. β. καὶ α. τῆς Ἀνεξαρτησίας.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΤΙΤΛΟΣ Α. ΓΜΗΜΑ Α.

ΠΕΡΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ.

Ἄ. Ἡ Ἐπικρατούσα Θρησκεία εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν
εἶναι ἡ τῆς Ἀποστολικῆς Ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησί-
αν.

Ἡ πρώτη σελίδα τοῦ «Προσωρινοῦ Πολιτεύματος τῆς Ελλάδος» ἀπὸ τὴν πρώτη ἔκδοσιν, που ἐγένετο τὸ 1822 στὴν Κόρινθο (Ἀθήνα, Ἱστορικὸ Μουσεῖο). Ὁ σχολιασμὸς τοῦ Προσωρινοῦ Πολιτεύματος καὶ οἱ ἐκλογές εἶναι τὸ ἐπίκεντρο τῶν διαλόγων «Περὶ τῶν ἐλληνικῶν συμφερόντων» τοῦ Ἀδ. Κοραῖ.

Διάλογος Φίλαρχου καὶ Φύξάρχου

ΦΥΞ... Τι ἦτο τὸ προκείμενον; ΦΙΛ. Περὶ τοῦ ἀνωτάτου φυλλαδίου. ΦΥΞ. Ναι· τι δὲν σε ἤρεσκεν ἀπὸ τὰ γραμμένα; ΦΙΛ. Ὅσα λέγεις περὶ τῶν ἐκλογῶν. Αποβάλλεις ἀπ' αὐτὰς πᾶσαν περιδρομὴν, κατηγορεῖς τοὺς περιτρέχοντας τὸν κοινὸν λαόν, διὰ νὰ κερδήσωσι τὰς ψήφους τῶν, καὶ νὰ ἐκλεχθῶσιν εἰς κανέν αξίωμα πολιτικόν. Ἀλλ' ὅλα αἱ περιδρομαὶ δὲν γεννῶνται ἀπὸ τὴν φιλαρχίαν· καὶ ὁ κοινὸς λαὸς εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε χρειάζεται χειραγωγίαν, νὰ διδῆ, καὶ ὄχι νὰ σκορπίζῃ τὰς ψήφους τοῦ. ΦΥΞ. Βέβαια, ἀν ὁ περιτρέχωντες ἐπερί-
τρεχαν με σκοπὸν εἰλικρινῆ νὰ δείχνωσιν εἰς τὸν λαόν τοὺς αξίους ἢ ἀναξίους ἐκλογῆς πολίτας, ἢ περιδρομῆ τῶν, ἀν καὶ περιττῆ, ἤθελον λογισθῆ χρηστοῦ πολίτου ἔργον. ...ΦΙΛ. Περιττῆ! ΦΥΞ. Συγχώρησέ με νὰ τελειώσω τὸν λόγον μου. Δὲν σε λανθάνει, ὅτι οἱ πλείοτεροι ἀπὸ τοὺς περιτρέχοντας, ζητοῦν δι' ἑαυτοὺς καὶ ὄχι δι' ἄλλους, τὰς ψήφους· καὶ διὰ νὰ τὰς κερδήσωσιν, ἐξανάγκης πρέπει νὰ συκοφαντήσωσι πολλοὺς χρηστοὺς πολίτας, πρέπει νὰ κολακεύσωσιν ἀσχερῶς τοὺς ψηφοφόρους, πολλάκις καὶ νὰ δωροδοκῆσωσι τινὰς ἐξ αὐτῶν, ἢ γουν νὰ τοὺς καταστήσωσιν, ὡς ἑαυτοὺς, ἀληθινὰ ἀνδράποδα, νὰ φθεῖρωσι κατὰ μικρὸν τὴν ἠθικὴν ὅλου τοῦ ἔθνους, φθορὰν ἐλεεινὴν, ἣτις συνεπισύρει τὴν φθορὰν τῶν νόμων καὶ τέλος τὴν καταστροφὴν τῆς πολιτείας. Τούτους λοιπὸν τοὺς περιτρέχοντας πρέπει νὰ ἐμποδίζωσιν οἱ νόμοι καὶ τούτους χρεωστοῦν νὰ στηλιτεύωσιν ὅσοι εὐτύχησαν νὰ ἔχωσι παιδείαν ἐνωμένην με τῆς πατρίδος τὸν ἔρωτα, ὡς καταποντιστὰς τῆς πολιτείας, ἐπειδὴ συντρίβουν τὴν μόνην ἱεράν ἀγκυραν, ἣτις σώζει τοὺς πολίτας ἀπὸ τὰς ἀνεμοζάλας τῶν στάσεων. ΦΙΛ. Τὴν ἰσχὺν τῶν ἐκλογῶν ονομάζεις ἀγκυραν;

«Περὶ τῶν ἐλληνικῶν συμφερόντων. Διάλογος δύο Γραικῶν». Ἐκ τῆς ἐν Ὑδρᾷ Ἑλληνικῆς τυπογραφίας, 1825, σ. 12-13.

ἄλλα ἐπαναστατικὰ τραγοῦδια· τὸ πεζὸ Σάλπισμα Πολεμιστήριον (1801), που παρακινεῖ τοὺς Γραικοὺς νὰ μὴν χάσουν τὴν εὐκαιρία που τοὺς προσφέρει ἡ ἐκστρατεία τοῦ Βοναπάρτη στὴν Αἴγυπτο· καὶ ὁ διάλογος Τι πρέπει νὰ κάμωσιν οἱ Γραικοὶ κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις. Διάλογος δύο Γραικῶν, ὅταν ἤκουσαν τὰς λαμπρὰς νίκας τοῦ αυτοκράτορος Ναπολέοντος (1805), που ἀπὸ τὸν τίτλο του γίνεται φανερὴ ἡ ἐπιχειρηματολογία του, συχνὰ ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴς ἀρχές τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης. Ἀς σημειωθεῖ ὅτι τὸ Σάλπισμα Πολεμιστήριον ἐπανεμφανίστηκε στο προσκήνιο τῶν ἐλληνικῶν πολιτικῶν πραγμάτων τὸ 1821, ὅταν χρησιμοποιεῖται πάλι με στόχο διττό, προτρεπτικὸ γιὰ ἐπανάστασι καὶ φιλελληνικὸ, με γαλλικὴ μετάφραση.

Τὸ Ὑπόμνημα

Στα 1803 τυπώθηκε στα γαλλικὰ τὸ περίφημο Ὑπόμνημα τοῦ Κοραῖ. Ἀπευθυνόμενος με αὐτὸ σε ξένο ἀκροατήριον, στὴν Ἐταιρεία τῶν Ἀνθρωποθηρητῶν τοῦ Παρισιῶ, ὁ Κοραῖς -με τὸ *Mémoire sur l'état actuel de la civilisation dans la Grèce*, κείμενο που ἐγένετο με ἐνθουσιασμὸ

δεκτό-προσπάθησε, και το επέτυχε, να παρουσιάσει γλαφυρά και ανάγλυφα την πρόοδο του Ελληνισμού με στοιχεία που φανέρωναν τα σημάδια της εθνικής του αφύπνισης. Αντικρούοντας αντίθετες απόψεις που είχαν διατυπωθεί από ξένους περιηγητές και λογίους, ο συγγραφέας του *Υπομνήματος* κατέληγε στο συμπέρασμα ότι οι αλλαγές που είχαν αρχίσει να επέρχονται, είχαν επιτευχθεί χωρίς ξένη βοήθεια, με μόνη τη θέληση του ελληνικού λαού. «Εχετε ήδη κάνει πολλά βήματα», έγραφε, απευθυνόμενος στην «πατρίδα του», στους Έλληνες, «για να σας είναι δυνατόν πια να οπισθοδρομήσετε».

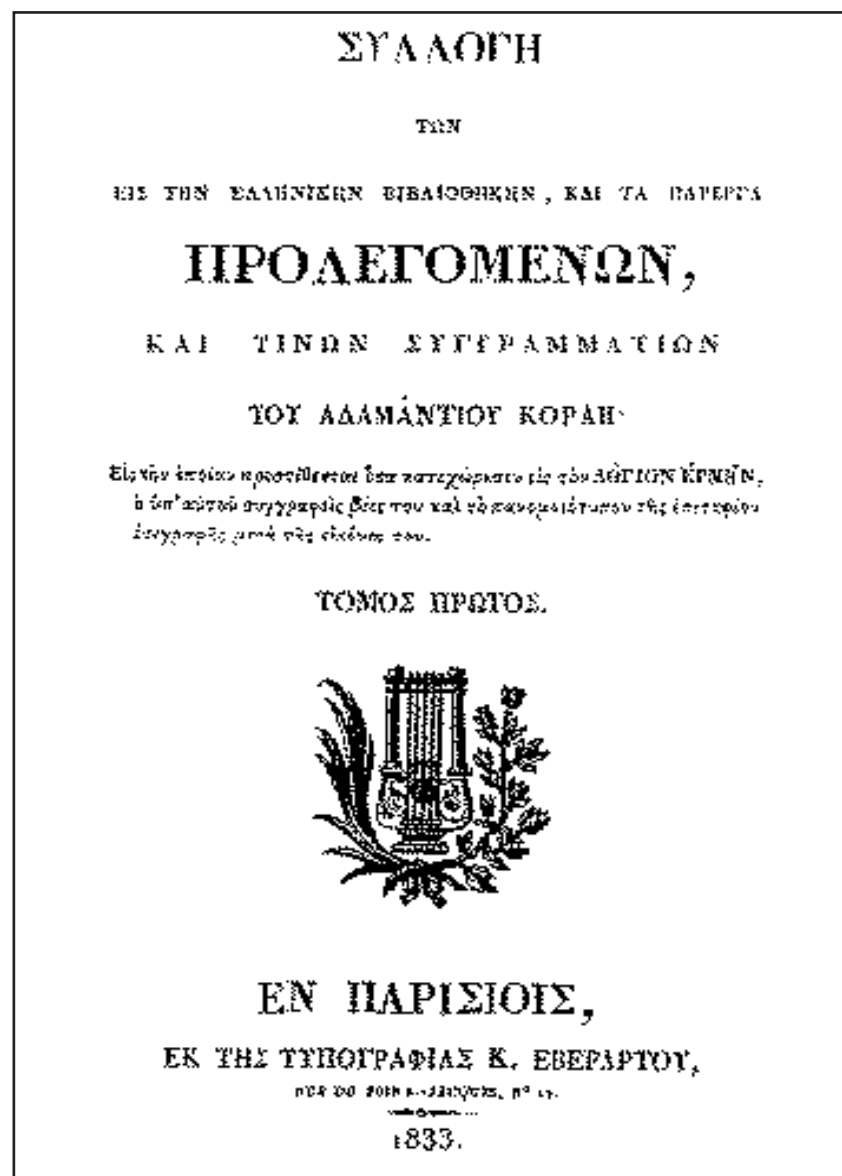
Στα δυο επόμενα, κατά χρονολογική τάξη, πατριωτικά φυλλάδια περιέχονται οι διάλογοι που επιγράφονται *Περί των ελληνικών συμφερόντων*. Προταγμένοι αρχικά σε κοραϊκές εκδόσεις αρχαίων κειμένων, στα Πολιτικά του Πλουτάρχου ο ένας και στον *Λόγον κατά Λεωκράτους* του Λυκούργου ο δεύτερος, κυκλοφόρησαν αντίστοιχα στα 1825 και στα 1827 σε ξεχωριστά τομύδια. Ωστόσο, δεν αποτελούν ανεξάρτητη ενότητα· ανήκουν ουσιαστικά στη σειρά των Προλεγομένων, όπου ο Κοραΐς αναπτύσσει διεξοδικά τις πολιτικές του αρχές, τις βασισμένους στη σύζευξη της Ηθικής με την Πολιτική. Πέρα από τη σωκρατική μαιευτική μέθοδο που χρησιμοποιεί εδώ ο Κοραΐς, ο «προφορικός» λόγος τού δίνει τη δυνατότητα να θίγει υπαινικτικά και επιμέρους ζητήματα για τα οποία δεν έχει τα περιθώρια να μιλήσει αναλυτικότερα. Επίκεντρο, πάντως, των «διαλεγομένων» είναι ο σχολιασμός του Προσωρινού Πολιτεύματος καθώς και οι εκλογές, η επιδίωξη για την αδιάβλητη διενέργειά τους και το μεγάλο ηθικό θέμα της ψηφοθηρίας, κάτω από ποιες συνθήκες, δηλαδή, έπρεπε να γίνεται η «περιδρομή» [=περιοδεία] και πώς πρέπει να συμπεριφέρονται οι «περιτρέχοντες». Πρωταρχική επίσης έννοια η «πατρίς» για ένα απελευθερωμένο έθνος ταυτίζεται με την ίδια την υπόστασή του. Ο Κοραΐς προσπαθεί να εξηγήσει τη σχέση αυτή στους Έλληνες, επαναλαμβάνοντας τακτικά τη σωκρατική ρήση: «Μητρός τε και πατρός τε και των άλλων προγόνων απάντων τιμώτερον εστί η πατρίς και σεμνότερον και αγιώτερον». Ομως, κοντά σ' όλα τούτα αναφέρονται και η ανησυχία, ο φόβος μην τυχόν δεν τεθούν οι σωστές βάσεις, μήπως οι εσωτερικές αντιθέσεις και οι εξωτερικές επιρροές αποπροσανατολίσουν την πορεία του έθνους.

Κατά του Καποδίστρια

Παρόμοιες ανησυχίες εκφράζει και για την τύχη του του νέου κράτους κατά τη διακυβέρνηση του Καποδίστρια. Παρ' όλο που αρχικά είχε επικροτήσει την εκλογή του ως κυβερνήτη, έβλεπε ότι λίγο αργότερα η σκληρή πραγματικότητα με τις ολοένα αυξανόμενες εσωτερικές συγκρούσεις παρεμπόδιζαν τη χρηστή και φιλελεύθερη διοίκηση. Επηρεασμένος και από τις οξυτάτες επικρί-



Λιθογραφική προσωπογραφία του Ιωάννη Καποδίστρια την εποχή που η Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας τον εξέλεξε Κυβερνήτη με ενισχυμένες εξουσίες. Ο Κοραΐς, ενώ είχε αρχικά επικροτήσει εκείνη την εκλογή, φοβούμενος το χειρότερο για τη δημοκρατία από τις υπερεξουσίες του Κυβερνήτη, στράφηκε σφόδρα εναντίον του (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).



Η σελίδα τίτλου της «Συλλογής Προλεγομένων» του Αδ. Κοραΐ, Παρίσι, 1833. Τα πατριωτικά φυλλάδια «Περί των Ελληνικών συμφερόντων» ανήκουν στη σειρά των Προλεγομένων, όπου ο Κοραΐς αναπτύσσει την πολιτική του φιλοσοφία, βασισμένη στη σύζευξη της Ηθικής με την Πολιτική.

σεις που προκαλούσε η καποδιστριακή διακυβέρνηση, θα αναλάβει στα ογδόντα δύο του χρόνια έναν στρατευμένο αγώνα, πιστεύοντας ότι θα φανεί και πάλι χρήσιμος στους συμπατριώτες του. Με το πνεύμα αυτό, συντάσσει και κυκλοφορεί, με το ψευδώνυμο Γ. Πανταζίδης, στα 1830 και 1831 αντίστοιχα, δύο νέους, αντικαποδιστριακούς αυτή τη φορά, διαλόγους με τίτλο: *Τι συμφέρει εις την ελευθερωμένην από Τούρκους Ελλάδα να πράξη εις τας παρούσας περιστάσεις, διά να μη δουλωθή εις χριστιανούς τουρκίζοντας*, όπου επικρίνει το ανελεύθερο και τυραννικό καθεστώς στην Ελλάδα. Οι διάλογοι αυτοί θα αντιμετωπισθούν άλλοτε με δυσφορία και άλλοτε με ενθουσιασμό. Παρ' όλο που μεσολάβησε η δολοφονία του Καποδίστρια, ο Κοραΐς προχωρεί στη δημοσίευση του δεύτερου αντικαποδιστριακού διαλόγου, κρίνοντας χρήσιμα όσα εμπειρίχει, αλλά παράλληλα εκθέτοντας τις θέσεις του απέναντι στο γεγονός. Πιστεύοντας γενικά ότι η τυραννία δεν καταργείται με το φόνο των τυράννων, θεωρεί εδώ ότι μεγαλύτερη ποινή για τον Καποδίστρια δεν ήταν ο φόνος, αλλά η «έξωσις από την Ελλάδα». Και, βέβαια, δεν δέχεται την αυτοδικία: «ο φονεύσας αυτόν [τον Καποδίστρια] λογίζεται απλώς φονεύς, και όχι τυραννοκτόνος, διότι τον εφόνευσε αυτεπάγγελτος», από προσωπική εκδίκηση, τιμωρία που όφειλε να επιβάλει η «πατρίς».

Δύο χρόνια μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια φεύγει και ο γέροντας του Παρισίου. Ομως τα ποικίλα φυλλάδιά του, ελεύθερα και ανεξάρτητα χάρη στην ιδιαιτερότητα των χαρακτηριστικών τους, έχουν ήδη πάρει το δικό τους αυτόνομο δρόμο, καταλαμβάνοντας τη δική τους θέση στην ιστορία. Οι επανεκδόσεις, οι ανατυπώσεις και μάλιστα στις περιπτώσεις που μεσολαβούν δεκαετηρίδες ή και αιώνες, αποτελούν επιλογές που απηχούν κάθε φορά ποικίλες ανάγκες, ποικίλα κίνητρα.

- Σημειώσεις:** 1. Ο Κοραΐς, όπως και οι Γάλλοι επαναστάτες, χρησιμοποίησε τον όρο «πατριώτης» ως συνώνυμο του φιλόπατρι και όχι με την αρχαία σημασία του «εντόπιος». Η μεταφορά της έννοιας αυτής στα ελληνικά οφείλεται, καθώς φαίνεται, στον Ρήγα· στον όρο τον «Θουρίου» σημειώνει ότι «εδώ οι πατριώται σηκώνονται όρθιοι».
2. Πρόσφατες έρευνες αποδίδουν τη συγγραφή του φυλλαδίου «Διδασκαλία Πατρική» στην ομάδα των «κολυβάδων», που προσπαθούσαν να εδραιώσουν τις θέσεις τους υπερασπίζοντας τη στήριξη της πολιτικής εξουσίας όπου ήταν ενταγμένος ο θεσμός της Εκκλησίας, με επιχειρηματολογία που δεν έβρισκε πάντα σύμφωνο το Πατριαρχείο και τον άμεσό του κύκλο, πβ. Δημ. Αποστολόπουλος: «Τα συνδηλούμενα της αντίδρασης», ανακοίνωση στο Διεθνές Συμπόσιο «Από τον Διαφωτισμό στις επαναστάσεις: Ο Ρήγας και ο κόσμος του», Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, 25-29 Ιουνίου 1998.

Βιβλιογραφία: «Πολιτικά φυλλάδια (1798-1831) του Αδ. Κοραΐ». Εισαγωγικό κείμενο Λουκία Δρούλια. Ανατυπώσεις 150ετηρίδας, Αθήνα, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, 1983.